
Др Венцеслав ГЛИШИЋ

ВАЖАН ЗБОРНИК НАУЧНИХ РАДОВА ИЗ ИСТОРИЈЕ КРАЉЕВА

НАРОДНИ УСТАНАК И БОРБЕ ЗА КРАЉЕВО 1941,
„Народна књига“, Београд, 1985.

У току настанка и трајања Ужичке републике посебно место у њеној историји заузимају борбе за Краљево, које су познате и под називом „Опсада Краљева“, а вођене су око четрдесет и пет дана октобра и новембра 1941. године. Ове борбе до сада нису биле на задовољавајући начин обрађане у југословенској историографији. Требало је да прође четрдесет година, да би оне биле предмет једног научног скупа који је одржан у Краљеву од 5. до 7. новембра 1981. године, а зборник радова са овог скупа објављен је тек прошле године.

Борбе за Краљево 1941. године обухватају борбена дејства непосредно око града, неколико напада на град, као и дејства на ширем подручју у сливовима Западне Мораве, Ибра и Груже. Немачке команде у Србији, а пре свега Штаб немачког војноуправног команданта Србије, давале су приоритетан значај одбрани Краљева због његовог геостратешког положаја, па су у њему биле концентрисане значајне немачке снаге, тако да је у Краљеву био један од најјачих немачких гарнизона у Србији са око три хиљаде војника, који су имали задатак да Краљево као важну саобраћајну раскрсницу одбране по сваку цену.

Да би се што потпуније схватила ситуација у Србији у јесен 1941. године и борбе око Краљева било је неопходно проучити развој револуционарног радничког и антифашистичког покрета предвођених од стране КПЈ на овом подручју, непосредно уочи рата и у првим месецима окупације, тако да је концепција научног скупа тематски и хронолошки проширена, па су борбе око Краљева смештене у оквиру народног устанка у Србији 1941. године, што је методолошки сасвим оправдано, јер се само на тај начин могао сагледати историјски значај борби око Краљева 1941. године.

На научној скупу је поднет 41. реферат. Ради прегледности сви реферати приликом објављивања сврстани су у четири тематске целине: 1. Ситуација у Србији и краљевачком округу пре устанка 1941. године; 2. Развој устанка; 3. Борбе за Краљево и стварање слободне територије у Западној Србији 1941. године и 4. Облици политичке делатности НОП-а на слободној територији.

У првој тематској целини углавном је захваћен период непосредно уочи рата и први дани окупације до почетка устанка. За тај период су запажена саопштења *Коче Јончића* о мартовским догађајима и априлском рату 1941; *Петра Вишњића* о Немачкој окупационој управи у Србији; *Бранислава Гли оријевића* о јачању антифашистичког покрета краљевачког региона у борби против Љотићевог „Збора“ уочи рата; *Милана Борковића* о првој квинслишкој влади и њеној борби против НОП-а Србије и *Слободана Милошевића* прилог изучавању окупаторско-квинслишке сарадње против партизана на подручју Краљева 1941. године. Тих пет реферата представљају на изврстан начин увод у проблематику којом се научни скуп бавио.

Знатно више пажње привлаче реферати сврстани у тематску целину *Развој устанка*. Већ на први поглед издваја се кратак и садржајан реферат *Рајка Танасковића* „Облик рата и тактика — Титово велико дело“, где је истакнут значај Титовог доприноса ратној вештини избором НОР-а као облика рата, коју одлуку није било једноставно донети, указујући да је она дуже сазрела. Аутор наглашава да је Тито добро познавао историју пре свега револуционарних ратова и да није имао узора у историји, па је НОР његово оригинално дело, који се разликује не само по свом основном садржају, него и по методама извођења од свих до сада познатих ратова, па и од класичног партизанског рата, мада је доста имао сличности са партизанским ратом нарочито првих година.

Такође је и прилог *Обрада Бјелице* више општег карактера и односи се на тему: „НОП одреди у Западној Србији као незаменљив облик организације и фактор политичке мобилизације маса 1941. године“. Остала саопштења односе се на рад краљевачке партијске организације на припреми и развоју устанка и стварању слободне територије у краљевачком округу 1941. године (*Момчило Дулић*); СКОЈ-а на опремању и снабдевању краљевачког НОП одреда „Јован Курсула“ (*Дивна Мирковић-Лебл*). Једанаест прилога посвећено је развоју Краљевачког и Врњачко-трстеничког НОП одреда и дејствима њихових чета, а посебно су обрађени: Борба на Попини 13. октобра 1941. године (*Душан Дозећ*), Санитет у краљевачком НОП одреду (*Гојко Николић*) и допринос железничара и њихових радионица НОП-у 1941. (*Блаи оје Бојавац* и *Блаи омир Бишевац*) и Диверзије и неоружани отпор становништва Краљева и околине као значајан чинилац општеномалог карактера рата.

Централно место у зборнику са поменутог научног скупа заузима тематска целина о борбама за Краљево и стварање слободне територије у Западној Србији. И ту се пошло од општег ка посебном. Најпре су објављени прилози *Обрада Бјелице*: „Значај одлука друга Тита и највиших органа НОП-а о стварању слободне територије у Западној Србији и њихово остваривање“ у коме се анализирају одлуке о стварању Ужичке републике и како су оне реализоване у стварности, односно наведена су најважнија достигнућа НОП-а у том периоду и шта су она значила за даљи развој НОР-а и револуције. Затим, следи саопштење *Венцеслава Глишића* „Борбе за проширење и одбрану Ужичке републике“, где су приказане све значајније борбе против окупатора и контрареволуционарних снага Драже Михајловића у време трајања Ужичке републике. Борбе за Краљево најцеловитије су обухваћене у овом прилогу. Учесће окупаторских и квислинских јединица у борбама око Краљева дао је у кратком прегледу тих јединица *Љубивоје Пајевић*.

У оквиру ове тематске целине објављени су и прилози *Бранислава Божовића* о Копаоничком партизанском одреду и његовом учешћу и односу према борбама око Краљева, као и утицај борби за Краљево 1941. на промену у распореду немачких јединица у Јужној Србији и на Косову; *Драгомира Мишировића* „Мере Немаца за разбијање устаничке опсаде Краљева 1941. године са правца Крушевца“, док је *Анђун Милетић* дао хронологију важнијих догађаја у Краљеву и околини на основу докумената окупатора. Два саопштења су рађена према ратним дневницима и то: *Милутићин Јаковљевић* „Како се опсада Краљева рефлектовала у ратним дневницима“, а *Ејуи Мушовић* је изнео шта је све Богољуб Чукић прибележио о краљевачком НОП одреду. Кад је реч о краљевачком терену посебно су запажене анализе бораца краљевачког НОП одреда у погледу пола, година рођења, занимања пре ступања у одред и броја погинулих и времена погибије, које је извршио *Владимир Бережнов*.

С обзиром да су се борбе водиле око Краљева за све време трајања Ужичке републике на овом терену нису се могле развити политичке, привредне и друге активности као у околини ослобођеног Чачка и Ужица, па је облицима политичке делатности НОП-а на ослобођеној територији око Краљева било посвећено знатно мање реферата, него на неким другим научним скуповима. Својим садржајем се издвајају реферати: *Коче Јончића* о рушењу органа власти старе Југославије и развијању политичких облика НОП-а у Западној Србији и краљевачком округу 1941. (о активности организација НОП-а углавном на подручју краљевачког округа); *Жарка Јовановића* „Сельаштво из околине Краљева у устанку 1941. године“; *Анђелка Вељића* „Сарадња са четницима на подручју Краљева и њихова издаја у борбама 1941.“; *Драгомира Мишировића* „Однос свештенства према НОП-у у устанку на подручју Краљева 1941.“ и *Јарослава Дашића* о производној активности и подршци народа у снабдевању чајанског НОП одреда „Др Драгиша Мишовић“ 1941. године.

Из наведених реферата, мада нису сви објављени поменути, јасно се може уочити садржина овог зборника, чије је тежиште на догађајима и процесима у краљевачком ратном округу, али се не зауставља на његовим оквирима, него се простире и шире на Западну Србију и Шумадију. Такав методолошки приступ омогућио је целовитије сагледавање НОР-а и револуције овог краја у току 1941. године. Као ни на друге научне скупове, тако ни на овај није много могао да утиче организатор, него су учесници скупа пријављивали теме из области свога интересовања и оне проблеме које су изучавали, па се догодило да иако наслов зборника гласи „Борбе за Краљево 1941. године“, није било реферата у коме би се целовито приказале све борбе на подручју краљевачког округа. Међутим, то не значи да нису приказивана парцијално дејства појединих чета и одреда, па се овај пропуст и не примећује.

Покушај приређивача овог зборника да 41 реферат сврста у четири тематске целине није до краја успео, јер су се многи реферати и тематски и хронолошки шире простирали, обухватајући 1941. годину од почетка устанка па до пада Ужичке републике. У сваком случају овакво разврставање омогућиће лакше коришћење књиге.

Оно што је пропуштено у рефератима надокнађено је изузетно богатом дискусијом у којој су између осталих узели учешће: *Крстио Појивода*, *Коча Јончић*, *Душан Карић*, *Душан Дозеи*, *Гојко Николиш*, *Радицав Недељковић*, *Пејшар Милашиновић*, *Светислав Трифуновић*, *Стиан*

ко Кошанин и др. Објашњено је низ контраверзних питања која нису у рефератима била довољно осветљена.

» Ова књига као први зборник научних радова о учешћу Краљева и околине у устанку 1941. године без обзира на неке мање празнине углавном је испунила очекивања и из ње се може сагледати величина и значај борби око Краљева за одржање Ужичке републике, али такође и процеси унутар округа, односно постепена диференцијација становништва између народноослободилачког покрета и четничког покрета Драже Михајловића.

Са овим зборником научних радова добили смо веома корисне и значајне прилоге не само за историју Краљева и околине, него и уопште НОР-а и револуције у Србији 1941. године.